

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Курбанова Мариям Тургуновна

Андижанский государственный педагогический институт

преподаватель русского языка

Аннотация: В данной статье рассматриваются современные научно-теоретические основы и методические решения внедрения компетентностного подхода в системе высшего образования. Обосновывается необходимость обновления образовательного процесса в условиях научно-технологического прогресса, а также раскрывается роль профессиональных и личностных компетенций в подготовке будущих специалистов. Анализируются международные и национальные нормативно-правовые документы, в частности Концепция развития народного образования Республики Узбекистан до 2030 года. Показана значимость интеграции информационно-коммуникационных технологий и инновационных методов в образовательный процесс. В статье проводится сравнительный анализ различных научных подходов к понятиям «компетенция» и «компетентность», раскрывается их влияние на эффективность педагогической деятельности и формирование компетенций у студентов, особенно в процессе обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, высшее образование, эволюция образования, профессиональное мастерство, эффективность, модернизация, переподготовка, информационные технологии, индивидуальный подход, педагогические кадры, Болонский процесс, Лиссабонская конвенция, когнитивные и коммуникативные способности, адаптация.

SCIENTIFIC AND THEORETICAL FOUNDATIONS AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE COMPETENCY-BASED APPROACH IN HIGHER EDUCATION

Kurbanova Mariyam Turgunovna

Annotation: This article examines the contemporary scientific and theoretical foundations and methodological aspects of implementing a competency-based approach in the system of higher education. The necessity of modernizing the educational process under conditions of rapid scientific and technological development is substantiated, and the role of professional and personal competencies in training future specialists is highlighted. International and national regulatory documents are analyzed, including the Concept for the Development of Public Education in the Republic of Uzbekistan until 2030. The importance of integrating information and communication technologies and innovative teaching methods into the educational process is emphasized. Various scholarly interpretations of the concepts of “competence” and “competency” are comparatively analyzed, and their impact on the effectiveness of pedagogical activity and the formation of students’ competencies—particularly in the context of foreign language teaching—is revealed.

Keywords: competence, competency, higher education, evolution of education, professional skills, effectiveness, modernization, retraining, information technologies, individual approach, teaching staff, Bologna Process, Lisbon Convention, cognitive and communicative abilities, adaptation.

OLIIY TA’LIMDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVNING ILMIY- NAZARIY ASOSLARI VA METODIK JIHATLARI

Kurbanova Mariyam Turg‘unovna
Andijon davlat pedagogika instituti
rus tili o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni joriy etishning zamonaviy ilmiy-nazariy asoslari va metodik yechimlari yoritiladi. Ta’lim jarayonini ilmiy-texnologik taraqqiyot sharoitida yangilash zarurati, bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlashda kasbiy hamda shaxsiy kompetensiyalarning o‘rni asoslab beriladi. Xalqaro va milliy me’yoriy-huquqiy hujjatlar, xususan,

O‘zbekistonda 2030-yilgacha xalq ta’limini rivojlantirish konsepsiyasi tahlil qilinadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion metodlarni ta’limga integratsiyalashning ahamiyati ko‘rsatib beriladi. “Kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalariga doir turli ilmiy yondashuvlar qiyosiy tahlil qilinib, ularning pedagogik faoliyat samaradorligi hamda talabalar kompetensiyalarini shakllantirishdagi roli, ayniqsa, xorijiy tillarni o‘qitish jarayonida ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: kompetensiya, kompetentlik, oliy ta’lim, ta’lim evolyutsiyasi, kasbiy mahorat, samaradorlik, modernizatsiya, qayta tayyorlash, axborot texnologiyalari, individual yondashuv, pedagog kadrlar, Bolonya jarayoni, Lissabon konvensiyasi, kognitiv va kommunikativ qobiliyatlar, moslashuv.

Global ilmiy-texnologik taraqqiyot va ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar ta’lim tizimiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Zamonaviy jamiyat sharoitida ta’limning natijadorligi nafaqat bilimlar hajmi bilan, balki ularni real vaziyatlarda qo‘llay olish, mustaqil qaror qabul qilish va moslashuvchanlik bilan belgilanadi. Shu sababli oliy ta’limda kompetensiyaviy yondashuv yetakchi metodologik asoslardan biri sifatida qaralmoqda.

Ta’lim tarixida bilimning amaliy qiymati doimo muhim bo‘lgan. Hali qadimgi mutafakkirlar bilim faqat amaliyot bilan uyg‘unlashgandagina haqiqiy ahamiyat kasb etishini ta’kidlaganlar. Bugungi kunda ham ta’lim tizimini rivojlantirish, pedagog kadrlarni zamonaviy talablarga mos tayyorlash va ularning malakasini oshirish dolzarb vazifalardan biridir.

O‘zbekistonda ta’lim sohasini tubdan yangilashga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. 2019-yilda tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasida 2030-yilgacha xalq ta’limini rivojlantirish konsepsiyasi” uzluksiz ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda individual yondashuvni kuchaytirishni nazarda tutadi. Ushbu hujjatda AKTdan samarali foydalanish va innovatsion ta’lim texnologiyalarini joriy etish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan.

Xalqaro miqyosda esa Lissabon konvensiyasi va Bolonya deklaratsiyasi oliy ta’limda malaka va diplomlarning tan olinishi, ta’lim natijalarini kompetensiyalar

orqali ifodalash tamoyillarini shakllantirdi. Bu hujjatlar kompetensiyaviy yondashuvning global standartlarga mosligini ta'minladi.

Ilmiy adabiyotlarda "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalari turlicha izohlanadi. Ba'zi tadqiqotchilar ularni sinonim sifatida qo'llasa, boshqalari mazkur tushunchalarni farqlaydi. Kompetensiya ko'proq bilim, ko'nikma va malakalarning integratsiyalashgan majmuasi sifatida talqin qilinadi. Kompetentlik esa shaxsning ushbu resurslarni muayyan faoliyatda samarali qo'llay olish qobiliyatini ifodalaydi.

N.Xomskiy tomonidan kiritilgan lingvistik kompetensiya g'oyasi kompetensiyaviy yondashuvning nazariy poydevorini yaratdi. Olim kompetensiyani til tizimini bilish, performansni esa bu bilimni amalda qo'llash jarayoni sifatida ajratib ko'rsatgan. Keyinchalik ushbu yondashuv ta'limning boshqa sohalariga ham tatbiq etildi.

XX asr oxirlarida kompetensiyaviy yondashuv ta'lim natijalarini baholashning muhim mezoniga aylandi. J. Raven kompetentlikni kognitiv, emotsional va ijtimoiy komponentlarning murakkab tizimi sifatida talqin qilib, uning kasbiy faoliyatdagi ahamiyatini asoslab berdi. Shuningdek, u universal va maxsus kompetensiyalar mavjudligini ko'rsatdi.

Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan ham kompetensiyalar ierarxiyasi ishlab chiqilgan. Ushbu yondashuvga ko'ra, kompetensiyalar uch darajada namoyon bo'ladi: umumiy (kalit), sohaviy va fanlarga oid kompetensiyalar. Bunday tasnif ta'lim mazmunini tizimli rejalashtirishga imkon beradi.

Xorijiy tillarni o'qitishda kompetensiyaviy yondashuv ayniqsa muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda nafaqat lingvistik bilimlar, balki kommunikativ, sotsiokultural va pragmatik kompetensiyalarni shakllantirish zarur. Talabalarning mustaqil o'rganish, muloqotga kirishish va real kommunikativ vaziyatlarda tilni qo'llash qobiliyatlari rivojlantiriladi.

Pedagogning roli ham o'zgaradi: u bilim manbai emas, balki ta'lim jarayonini boshqaruvchi va yo'naltiruvchi subyektga aylanadi. O'qituvchining kasbiy kompetentligi talabalar faoliyatining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Kompetensiyaviy yondashuv zamonaviy oliy ta'limning muhim metodologik asosidir. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonini amaliy natijalarga yo'naltirish, talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Bilim, ko'nikma va malakalarning integratsiyasi bitiruvchilarning mehnat bozorida raqobatbardoshligini oshiradi. Shuning uchun oliy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni izchil joriy etish zamon talabi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ahmedova L.T., Lagay E.A. *Rus tili va adabiyotini o'qitishning zamonaviy texnologiyalari*. Toshkent, 2016.
2. Belkin A.S. *Kompetentlik. Professionalizm. Mahorat*. Chelyabinsk, 2004.
3. Bobienko O.M. Kasbiy kompetensiyalar va mehnat bozori raqobatbardoshligi // *Journal of Modern Competition*, 2008.
4. Zeer E.F. *Shaxsning kasbiy-ta'limiy makoni*. Yekaterinburg, 2002.
5. Zimnyaya I.A. Zamonaviy ta'lim samaradorligi va kompetensiyalar // *Eidos* elektron jurnali.